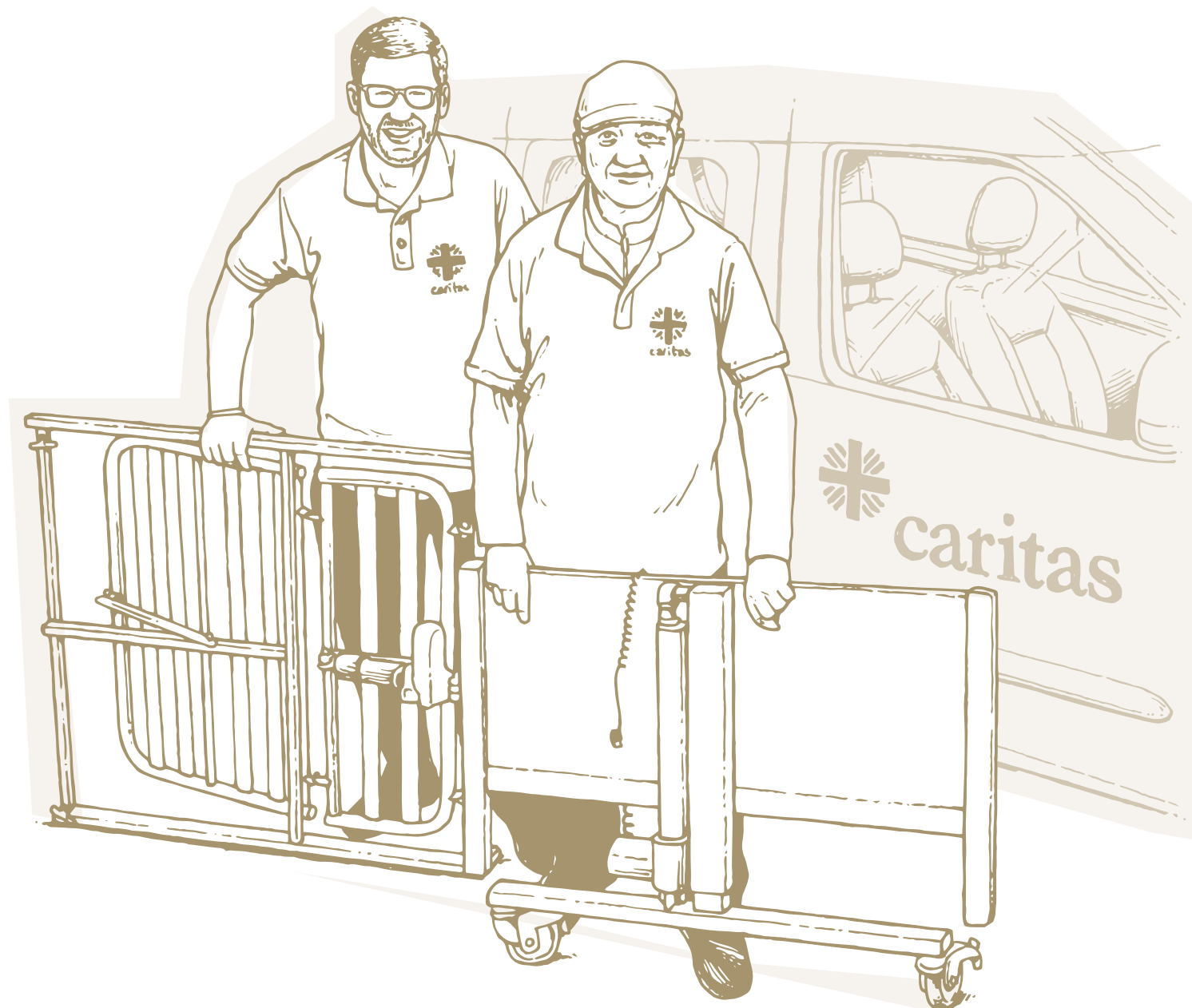

Zpráva Caritas CARES 2019

Česká republika

**Dostupnost služeb pro zranitelné skupiny
pohledem Charity**

Autorky za ČR: Iva Kuchyňková, Martina Veverková – Charita Česká republika

Autorky za Caritas Europa: Chiara Crepaldi, Francesca Pepé – Istituto per la Ricerca Sociale

Koordinátor Caritas Europa: Peter Verhaeghe

Foto: Lubomír Kotek, Jakub Žák, Charita Česká republika

Vydala Charita Česká republika, únor 2020

Tato studie byla podpořena díky programu EU pro zaměstnanost a sociální inovace EaSI (2014–2020).

Další informace o programu jsou dostupné na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1081&langId=cs>

Informace obsažené v tomto dokumentu nemusí vyjadřovat oficiální stanovisko Evropské komise.

Caritas Europa neodpovídá za případnou nepřesnost či neúplnost informací obsažených v této publikaci. Odpovědnost vztahující se k možnému poškození na základě užití daných informací, včetně informací nesprávných nebo nekompletních, je tak vyloučena.

Obsah

Co je obsahem zprávy	5
O Charitě Česká republika	6
Shrnutí výsledků výzkumu	8
1. Vývoj socioekonomického kontextu	10
2. Charakteristika sociálního systému	11
3. Přístup lidí žijících v chudobě a sociálním vyloučení k základním sociálním právům a službám	11
4. Hodnocení všech aspektů dostupnosti klíčových sociálních a dalších veřejných služeb v České republice	13
a. Služby podpory zaměstnanosti neposkytují individuální přístup	14
b. Nabídka bydlení pro osoby a domácnosti v bytové nouzi je ze strany institucí veřejné správy i jiných subjektů nedostatečná	15
c. Předškolní péče a vzdělávání nejsou vyhovující pro děti ze znevýhodněného prostředí	18
d. Dlouhodobá zdravotní péče je obtížně dostupná pro lidi, kteří mají nestabilní životní podmínky	20
e. Služby bezdomovcům nestačí pokrývat poptávku	22
5. Minimální příjem jako měřítko začlenění a svépomoci	24
6. Dosažené výsledky při plnění cílů české státní správy a úřadů EU	25
7. Využití prostředků z EU v letech 2014–2020	29
8. Slibné projekty Charity Česká republika	29
Závěry	32
Doporučení	33

Co je obsahem zprávy

Charitní organizace jsou klíčovými aktéry v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Součástí jejich práce je také snaha o prevenci sociálního vyloučení a úsilí o sociální spravedlnost. Pomáhají a poskytují služby potřebným a navrhují nápravu nespravedlivého uspořádání, politických rozhodnutí a opatření.

Národní zprávy Caritas CARES jsou důležitou součástí této činnosti. Na základě každodenní práce s lidmi žijícími v chudobě Charita informuje místní, regionální, národní i evropské úřady a doporučuje jim řešení.

Národní zprávy sestavujeme na základě dotazníku navrženého ve spolupráci s našimi členskými organizacemi. Jejich cílem je zastat se sociálně nejslabších členů společnosti a podpořit působení Charity na národní a celoevropské úrovni.

Tato zpráva se zabývá analýzou dostupnosti, přístupnosti, cenové dostupnosti a úrovně sociálních a dalších veřejných služeb pro chudé a sociálně vyloučené i způsoby podpory sociálního začlenění a aktivizace těchto skupin na základě mapování konkrétních bariér v dostupnosti uvedených služeb.

O Charitě Česká republika

Charita Česká republika poskytuje 815 služeb sociální prevence, péče a poradenství, dále také zdravotní a další podpůrné služby a programy. Hlavními uživateli služeb a příjemci pomoci jsou rodiny s dětmi, důchodci, lidé s hendikepem a lidé bez domova. Ženy jsou mezi uživateli sociálních služeb Charity Česká republika zastoupeny ve větším počtu než muži – s ženami se jednak pojí vyšší riziko chudoby a sociálního vyloučení, jednak vyšší očekávaná délka života; obojím se zvyšuje i pravděpodobnost, že budou potřebovat sociální služby.

V roce 2018 Charita registrovala 146 000 uživatelů, zejména ve věkových skupinách 31–64 let a 65 a více let. S ohledem na strukturu našich služeb jsou našimi klienty nejčastěji lidé v produktivním věku a senioři. Zákon o sociálních službách vyžaduje smluvní zajištění; za uživatele služeb se tedy považují pouze ti, kteří takovou smlouvu podepsali. Smluvně nezajištěné služby Charity nejsou v tomto výčtu zahrnuty a máme k nim k dispozici pouze odhady počtu uživatelů.

Charita Česká republika se angažuje také ve veřejné diskusi o relevantních sociálních problémech. Problémy zjišťujeme prostřednictvím systému kolegií, která slouží jako platforma pro výměnu informací a poznatků v rámci různých činností, jež Charita vykonává. Kolegia umožňují analyzovat sociální vývoj, monitorovat sociální legislativu a komentovat plánované změny, případně proti nim vznášet námitky. Data získáváme také prostřednictvím různých druhů dotazníkových šetření jak mezi odborníky, tak v terénu.

Tato zpráva se zakládá na datech ze dvou dotazníkových šetření. První se provádělo mezi uživateli našich služeb za pomoci sociálních pracovníků (celkem šlo o 504 respondentů, jejichž skladba reflektovala druh poskytovaných služeb). Druhé, tzv. expertní šetření se provádělo mezi 237 různě zaměřenými sociálními pracovníky Charity z celé České republiky. Výsledky šetření byly dále diskutovány s kolegií a dalšími odborníky.

• Související publikace dostupné on-line

- **Výroční zpráva za rok 2018** <https://www.charita.cz/res/archive/013/001507.pdf?seek=1575636112>
- **Studie o problematice minimálního příjmu** <https://www.charita.cz/res/archive/001859.pdf?seek=1581530708>
- **Studie Mladí a chudoba** <https://www.charita.cz/res/archive/015/001860.pdf?seek=1581530736>
- **Cesty k prosperitě: Migrace a rozvoj v České republice** <https://www.charita.cz/jak-pomahame/advokacni-cinnost/socialni-oblast/dokumenty/>

Kontakty

Jiří Vraspír, sociální analytik, jiri.vraspir@charita.cz

Iva Kuchyňková, koordinátor pro sociální politiku, iva.kuchynkova@charita.cz

Jan Oulík, tiskový mluvčí, jan.oulik@charita.cz

Shrnutí výsledků výzkumu

Mezi lety 2009 až 2018 se počet obyvatel České republiky v zásadě nezměnil, avšak došlo k podstatným změnám skladby obyvatelstva, konkrétně k poklesu podílu lidí v produktivním věku a růstu podílu dětí a seniorů. Podíl závislých osob v české populaci se tedy významně zvyšuje, což bude v krátkodobém i dlouhodobém výhledu vyžadovat odpovídající změny veřejné politiky, včetně zajištění přístupu ke kvalitním veřejným službám.

Za poslední dekádu zaměstnanost věkové skupiny 20–64 let postupně rostla; nezaměstnanost je aktuálně téměř nulová. Podstatným problémem začíná naopak být nedostatek pracovní síly. Demografický a hospodářský vývoj tedy ukazuje zejména na nové potřeby v oblasti péče o závislé jedince (děti a seniory); poskytnutí této péče bude vyžadovat zvýšení počtu sociálních pracovníků a profesionálních pečujících, s jejichž nalezením na trhu práce by měla veřejná správa a poskytovatelé služeb do budoucna počítat.

Česká republika má nejnižší ukazatel míry ohrožení chudobou a sociálním vyloučením (AROPE) z celé EU. Pro ohrožené osoby však situace zůstává závažná, protože rozdíly mezi sociálními skupinami a také mezi regiony se zvětšují.¹

Z naší analýzy dostupnosti základních sociálních služeb vyplývají tyto závěry:

- úřady práce nenabízejí individualizovaný přístup,
- nabídka bydlení pro osoby a domácnosti v bytové nouzi je ze strany institucí veřejné správy i jiných subjektů nedostatečná,
- služby předškolní péče a vzdělávání jsou jen částečně dostupné a stěží adekvátní pro děti ze sociálně slabého prostředí, zejména pro romskou menšinu,
- akutní zdravotní péče je zpravidla dostupná, ale problémy se projevují v případech vyžadujících dlouhodobé léčení a péči,
- služby pro lidi bez domova nepokrývají poptávku.

Charita Česká republika nedávno spustila dva slibné a inovativní projekty, které reagují mimo jiné na popisované problémy. První projekt se nazývá Komunitní práce v Osadě míru a zaměřuje se podporu a aktivizaci komunity v sociálně vyloučené lokalitě v Ostravě. Druhým projektem je Záchranná síť Diecézní charity Brno, která se soustředí na pomoc osobám, jejichž potřeby nejsou pokryty současnými systémy pomoci, a zprostředkovává jim přístup k sociálním, zdravotním a dalším službám.

¹ Evropská komise, předpověď – zima 2019.

Doporučení

Charita Česká republika doporučuje českým i evropským úřadům pokračovat ve změnách a reformě sociálního sektoru, a to zejména následujícími způsoby:

- Doporučení 1:** Zlepšit úroveň služeb úřadu práce implementací přístupu více zaměřeného na individuální potřeby jednotlivce. Posílit vstřícnost a podpůrnou roli úřadů práce.
- Doporučení 2:** Zavést komplexní opatření pro zajištění přístupu osob v bytové nouzi k bydlení.
- Doporučení 3:** Zaměřit se na problémy, jimž čelí lidé žijící v chudobě a sociálním vyloučení v přístupu k zdravotní a sociální péči.
- Doporučení 4:** Dále zvyšovat dostupnost zařízení předškolní péče, zejména pro sociálně ohrožené.
- Doporučení 5:** Řešit dysfunkčnost systému pomoci v hmotné nouzi.
- Doporučení 6:** Charita doporučuje vládě České republiky ratifikovat revidovanou Evropskou sociální chartu a přijmout její články 9, 10, 23, 30 a 31.

1. Vývoj socioekonomického kontextu

Počet obyvatel České republiky vzrostl mezi lety 2009 až 2018 o 1,8 %, tedy o 184 272 osob. Ačkoliv velikost populace zůstala v podstatě stejná, došlo k **významným změnám v jejím složení:** podle statistik **klesl v tomto období počet lidí v produktivním věku o 6,7 %, zatímco počet dětí vzrostl o 13,7 % a počet osob starších 65 let vzrostl o celých 31,1 %** (tj. 483 834 osob); **počet osob starších 85 let vzrostl dokonce o 47,9 %.**

V zemi se tedy rychle zvyšuje podíl závislých osob, což bude v krátkodobém i dlouhodobém výhledu vyžadovat odpovídající změny veřejné politiky.

Demografický a hospodářský vývoj ukazuje zejména na nové potřeby v oblasti péče, k jejichž naplnění bude potřeba vyšší počet sociálních pracovníků a profesionálních pečujících, s jejichž nalezením na trhu práce by měla do budoucna počítat veřejná správa i poskytovatelé služeb.

Česká ekonomika aktuálně roste; růst však mírně zpomaluje. V roce 2017 byl zaznamenán silný růst HDP o 4,3 %; v roce 2018 již jen 2,9 %.²

Míra **zaměstnanosti** osob ve věku 20–64 let se postupně zvyšuje; v roce 2018 to bylo 79,9 %, tedy o 9 procentních bodů více než v roce 2009.³

Nezaměstnanost je zanedbatelná; z posledního maxima 7,3 % v roce 2010 poklesla do roku 2018 na 2,2 % – značně pod průměr členských států Evropské unie, jenž činí 6,8 %.⁴ Z těchto údajů vyplývá, že trhu

práce se momentálně daří; vysoká poptávka po práci vedla také k růstu mezd. Nyní se však začíná projevovat nedostatek pracovních sil, což je v poslední době také významný problém.

Co se týče **chudoby**, ukazatel podílu populace ohrožené chudobou a společenským vyloučením (AROPE) v České republice je jeden z nejnižších v EU: v roce 2017 měl hodnotu 12,2 %, zatímco unijní průměr činil 22,4 %.⁵ Pro ohrožené osoby však situace zůstává závažná, protože rozdíly mezi sociálními skupinami a také mezi jednotlivými regiony se zvětšují. Bezdomovectví je na vzestupu, zejména kvůli nedostatku cenově dostupného a kvalitativně vyhovujícího sociálního bydlení a také v důsledku zadluženosti některých socioekonomických skupin, zejména Romů a obyvatel sociálně vyloučených lokalit.⁶

Výdaje na sociální dávky v České republice vzrostly za poslední léta jen mírně a v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU zůstávají výrazně podprůměrné. Od roku 2008 do roku 2016 (nejnovější dostupná data) vzrostly z 2 706 eur na obyvatele na 3 054 eur na obyvatele (v konstantních cenách); průměr v EU vzrostl z 6 488 eur na 7 377 eur na obyvatele. Navzdory nízké hladině sociálních výdajů je **dopad sociálních transferů** (kromě starobního důchodu) **na míru chudoby⁷ mezi nejvyššími v EU. Sociální výdaje redukovat chudobu o 42,4 %, zatímco průměr EU činí 34 %.**

² Evropská komise – předpověď – zima 2019.

³ Eurostat, 2019, zaměstnanost – roční.

⁴ Eurostat, 2019, nezaměstnanost – průměrná roční.

⁵ Eurostat, 2019, jedinci ohrožení chudobou a sociálním vyloučením podle věku a pohlaví.

⁶ Národní zpráva Evropský semestr – Česká republika, https://ec.europa.eu/info/publications/2019-european-semester-country-reports_en.

⁷ Redukce procenta osob ohrožených chudobou připisatelná dopadu sociálních transferů. (Počítá se jako rozdíl procenta ohrožených chudobou po sociálních transferech a před nimi. Pro tento účel se starobní důchod nepovažuje za sociální transfer.) Údaj pochází z databáze EU-SILC (Statistika příjmů, společenského začlenění a životního standardu).

2. Charakteristika sociálního systému

Český sociální systém zahrnuje příspěvky hrazené ze sociálního pojištění (tzv. pojistné sociální dávky) a příspěvky z něj nehrazené (tzv. nepojistné sociální dávky). Nepojistné sociální dávky jsou zahrnuty například v systému pomoci v hmotné nouzi a systému státní sociální podpory (určené zejména na podporu rodin).

Poskytování sociálních služeb upravuje zákon o sociálních službách; sociální služby poskytuje stát a místní samospráva (tzv. příspěvkové organizace) a nevládní a neziskové organizace (jako je např. Charita). Na základě zákona o obcích je péče o zajištění potřeb občanů právě úkolem místních samospráv (obcí).

Jako první ze slabin českého sociálního systému je třeba zmínit, že některé jeho prvky nebyly aktualizovány již velmi dlouho, a jsou už proto dnes nedostačující. (Příkladem je výše životního a existenčního minima, na niž jsou navázány i některé další sociální dávky.) Na základě analyzování poznatků z praxe rovněž víme, že některým skupinám a osobám se nedostává adekvátní sociální podpory – například lidem se specifickou kombinací hendikepů či jiných problémů nebo třeba lidem s poruchou autistického spektra. Některé služby také nemají kapacitu k obslužení všech potřebných – často se to týká např. služeb pro seniory.

3. Přístup lidí žijících v chudobě a sociálním vyloučení k základním sociálním právům a službám

Hlavním cílem této zprávy je analyzovat, jakým způsobem chudoba a sociální vyloučení omezují přístup k sociálním právům a službám.

V posledních letech se objevilo několik programů EU k řešení nerovnosti, chudoby a sociálního vyloučení, jak obecných, tak cílených na konkrétní skupiny. Evropský parlament, rada a komise podnikly několik kroků k posílení sociálního systému v EU. Nejnovějším z nich je Evropský pilíř sociálních práv (EPSR), jenž stanoví všeobecné právo (nezávislé na socioekonomických podmínkách) na uplatnění principů rovných příležitostí, přístupu na trh práce, rovných pracovních podmínek, přístupu k sociálnímu zabezpečení a sociálnímu začlenění.

Evropský pilíř sociálních práv zakotvuje 20 základních principů a práv, jejichž cílem je podpořit spravedlivý a dobře fungující trh práce a sociální systém. Jejich úplný popis přináší materiál dostupný na webové stránce.⁸ Některá z těchto práv se týkají přímo lidí zasažených chudobou a sociálním vyloučením. Zejména jde o *princip 4 – aktivní podpora zaměstnanosti, princip 11 – péče o děti a podpora dětí, princip 14 – minimální příjem, princip 16 – zdravotní péče, princip 19 – bydlení a pomoc pro osoby bez domova a princip 20 – přístup k základním službám*.

Dalším podstatným dokumentem je (revidovaná) **Evropská sociální charta (ESC)** vydaná Radou Evropy. Nejdůležitější články ESC pro přístup k sociálním službám shrnuje tabulka 1.

⁸ https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_cs.

Tabulka 1 – Ratifikace a implementace revidované Evropské sociální charty (1996), přístup k sociálním službám a minimální příjem

Česká republika podepsala, avšak zatím neratifikovala revidovanou Evropskou sociální chartu z roku 1996. Níže uvedené články souvisí s přístupem k službám a minimálním příjmem; některé z nich zatím nejsou v ČR implementovány.

- Právo na profesní poradenství (článek 9)
- Právo na profesní vzdělávání (článek 10)
- Právo na ochranu zdraví (článek 11)
- Právo na sociální a zdravotní pomoc (článek 13)
- Právo na přístup k sociálním službám (článek 14)
- Právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu (článek 16)
- Právo seniorů na sociální ochranu (článek 23)
- Právo na ochranu před chudobou a sociálním vyloučením (článek 30)
- Právo na bydlení (článek 31)

Česká republika přijala Doplnkový protokol, který upravuje systém kolektivních stížností. Podrobné informace o tom, která opatření ČR přijala, uvádí Národní informační list.

Většina hodnocených služeb získala průměrné skóre 3–3,5, tedy středně dobře dostupné. Hodnocení specifik a překážek přístupu se různí. Službou nejhůře dostupnou chudým a sociálně vyloučeným je přístup k bydlení – s průměrným hodnocením 2.

Hlavním zjištěným problémem bylo to, že lidé bez domova, s duševním či tělesným hendikepem, Romové a drogově závislí častěji žijí v nestabilních podmínkách a čelí stigmatizaci, což ztěžuje jejich přístup k sociálním službám.

4. Hodnocení všech aspektů dostupnosti klíčových sociálních a dalších veřejných služeb v České republice

Celkově lze říci, že významným překážkám v přístupu k službám čelí zejména konkrétní skupiny ohrožených osob, především lidé s mentálním nebo tělesným hendikepem, s duševním onemocněním, drogově závislí, lidi bez domova a Romové.

V této části popisujeme hlavní silné a slabé stránky dostupnosti pěti významných služeb. Tři z nich jsou shodné pro všechny národní zprávy v EU (**státní podpora zaměstnanosti, podpora bydlení a služby předškolního vzdělávání**). Zbylé dvě služby zvolila Charita Česká republika proto, že pro Česko jsou zvláště podstatné: jsou jimi **zdravotní služby a služby pro lidi bez domova**. Přístup chudých a sociálněvyloučených k zdravotním službám je u nás problematický zejména v případě služeb na sociálně-zdravotním pomezí; nejsou totiž dostatečně zohledněny potřeby lidí, kteří potřebují jak zdravotní, tak sociální služby. Druhou službu – podporu bezdomovců – jsme vybrali zejména proto, že Charita Česká republika s ní má bohaté zkušenosti, a doufáme, že tato analýza přispěje k vylepšení současného systému. Rovněž chceme podtrhnout důležitost rozvoje sociálního bydlení.

Služby analyzujeme podle čtyř základních kritérií – dostatečnosti, přístupnosti, dostupnosti a cenové dostupnosti.

DOSTATEČNOST: služba je kvalitní a vyhovující, dokáže splnit potřeby klienta

PŘÍSTUPNOST: službu lze snadno získat, je srozumitelná a snadno použitelná

DOSTUPNOST: služba existuje a je k dispozici potřebným v dostatečném rozsahu

CENOVÁ DOSTUPNOST: cena služby je pro potřebné únosná, případně je služba poskytována bezplatně

Výsledky průzkumu jsou hodnoceny na stupnici od 1 (nejhorší – služba je zcela nedostatečná, nepřístupná, neexistuje nebo je neúnosně drahá) do 5 (naprosto vyhovující). Hodnocené služby získaly v průměru 3–3,5 bodu; nejhůře dopadly služby bydlení (hodnocení 2). Poznámka: služba předškolního vzdělávání byla hodnocena pro děti starší 3 let.

Průměrné hodnocení se příliš neliší, ale v jednotlivých kritériích jsou pak u daných služeb patrné značné rozdíly. Služby celkově hodnotíme jako středně přístupné, ovšem ohrožené osoby se potýkají s podstatnými překážkami.

	Dostatečnost	Přístupnost	Dostupnost	Cenová dost.	PRŮMĚR
Podpora zaměstnanosti	3	3	4	4	3,5
Bydlení	2	2	2	2	2
Předškolní vzdělávání	4	3	4	3	3,5
Zdravotní péče	3	3	3	3	3
Služby	3	4	3	3	3,25
PRŮMĚR	3	3	3,2	3	-

a) Služby podpory zaměstnanosti neposkytují individuální přístup

Služby podpory zaměstnanosti zajišťují v ČR zejména úřady práce, které pomáhají nezaměstnaným hledat vhodnou práci, mimo jiné změnou pracovního oboru. Úřady práce také spravují a vyplácejí nepojistné sociální dávky, například příspěvek na péči.

Během posledních 3 let potřebovalo 55 % uživatelů služeb sociální prevence a poradenství také služby úřadu práce; 96 % z nich uvedlo, že je skutečně využili. Pouze 54 % z této skupiny však uvedlo, že jim úřad práce pomohl řešit jejich situaci (22 % uvedlo, že nepomohl, a 24 % si nebylo jistých, jak hodnotit výsledky spolupráce s úřadem práce).

Přístupnost služeb podpory zaměstnanosti zhoršuje komplikovanost byrokratických procesů a nedostatek podpory ze strany úředníků, kteří jsou v přímém kontaktu s klienty. Lze to vnímat jako známku špatného řízení lidských zdrojů na úřadech práce: většina z nich má nedostatek zaměstnanců, proto bývá personál přetížený, a je zde vysoká fluktuace zaměstnanců.

Podle zkušeností Charity představuje už samotná registrace na úřad práce pro chudé a sociálně vyloučené často problém, protože z pohledu uživatele je systém nepřehledný a pracovníci úřadu dostatečně nevysvětlují úřední postupy či práva a povinnosti klientů. Řada klientů má z registrace obavu nebo se za svou životní situaci stydí; někteří klienti se po špatné předchozí zkušenosti již znovu zdráhají registrovat. Zvláště problematické je sankční vyřazení z registru (na 6 měsíců), kdy klient nemůže využívat služeb úřadu ani pobírat sociální dávky. K vyřazení nedochází, pokud klient nesplní některý z požadavků, které jsou na něj ze strany úřadu práce kladeny.

V rámci poradenství jsou na úřadu práce klientům často nabízeny možnosti, jež pro ně nejsou skutečně relevantní (například druh práce nebo rekvalifikace, kterou nezvládnou ze zdravotních důvodů, kvůli nízkému dosaženému vzdělání nebo kvůli rodinným povinnostem). Objem finančních prostředků vyčleněných na aktivní politiku zaměstnanosti (tvorba pracovních míst, dotované zaměstnání, rekvalifikace) od roku 2016 klesá⁹ a je částečně nahrazován programy financovanými z Evropského sociálního fondu (operační program Zaměstnanost), jež však mají obecně přísnější podmínky získání podpory (užší kritéria)¹⁰ a povinné rekvalifikace i pro ty, kteří z nich nemohou mít užitek.

⁹ Úřední statistiky: <https://www.mpsv.cz/vydaje-na-statni-politiku-zamestnanosti>.

¹⁰ Dotované zaměstnání ve veřejně prospěšných pracích je dostupné jen osobám nepřetržitě registrovaným na úřadu práce alespoň 12 měsíců (v případě zdravotního omezení nebo u osob starších 55 let), respektive 24 měsíců (ostatní), což je dosti významná překážka.

V důsledku je tak aktivní podpora zaměstnanosti méně dostupná těm, kteří ji potřebují, zejména předluženým. Bez přístupu k této formě podpory může přijít vniveč pokrok, kterého klienti dosáhnou díky spolupráci se sociálními službami (například snaha o získání ubytování, splacení či prominutí části dluhů nebo o obnovu pracovních dovedností a návrat do trvalého zaměstnání).

Hlavním problémem je, že **úřad práce nepřístupuje ke klientům individuálně a funguje zejména jako správní, nikoliv podpůrné pracoviště**. Ohroženými skupinami, jež jsou těmito překážkami nejvíce zasaženy, jsou lidé s duševním či tělesným hendikepem, lidé bez domova a Romové.

Služby úřadu práce hodnotíme jako cenově dostupné (resp. jsou bezplatné) a dostatečně rozšířené (hodnocení 4 z 5), bez individualizovaného přístupu však služba nemůže podporovat klienty v jejich konkrétních situacích. Úřední postup je často složitý a pro klienty nesrozumitelný. Některé pobočky úřadu práce také přijímají pouze klienty, kteří k nim přísluší na základě trvalého bydliště.

Ačkoliv využití úřadu práce je samo o sobě bezplatné, problém je, že někteří klienti nemají peníze na dopravu do místa trvalého bydliště a získání veškeré potřebné dokumentace, což je výrazná bariéra pro registraci na úřad práce.

Během posledních let zůstala dostatečnost služby zhruba stejná nebo se mírně zhoršila. Hlavním problémem je rostoucí tendence využívat sankci vyřazení z registru (například v květnu 2019 bylo touto sankcí postiženo 8 689 lidí,¹¹ tedy 4,1 % tehdy registrovaných osob). Neustálé změny pravidel činí systém ještě hůře srozumitelným; zaměstnanci úřadu práce dokonce někdy odrazují klienty od samotné registrace. Naproti tomu roste snaha podpořit reintegraci klientů na trh práce – někdy však má spíše podobu nátlaku než podpory.

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

Anna měla povinnost každý týden navštívit úřad práce. Dostávala množství nabídek, jež však pro ni nebyly vhodné – například pracovat v restauraci, což vyžadovalo praxi, kterou Anna neměla, apod. Při rozhovoru s námi uvedla, že měla pocit, že jí zaměstnankyně úřadu práce dává najevo, že je neschopná a jen obtěžuje. Když se situace opakovala (také někteří další naši klienti popisují podobnou zkušenost), nechala se Anna nakonec z registru vyřadit. Nadále se stará o své postižené dítě a našla si brigádu na pár hodin denně bez smlouvy (tedy načerno).

(Diecézní charita Hradec Králové)

b) Nabídka bydlení pro osoby a domácnosti v bytové nouzi je ze strany institucí veřejné správy i jiných subjektů nedostatečná

Pro lidi žijící v chudobě a sociálním vyloučení představuje otázka bydlení zásadní problém.

Charita Česká republika provozuje 67 azylových domů pro osoby bez přístřeší, které v nich mohou být ubytovány zpravidla nejdéle jeden rok. Nedílnou součástí služby je spolupráce se sociálními pracovníky s cílem zlepšit vlastní životní a sociální situaci, včetně nalezení trvalého bydlení, což je v mnoha případech velmi těžko dosažitelné. V roce 2018:

- se z osob využívajících azylové domy pro jednotlivce jen 11 % následně přesunulo do

¹¹ Měsíční statistika nezaměstnanosti úřadu práce, <https://www.mpsv.cz/mesicni>.

běžného nájemního bytu; 4 % se přesunula do sociálního bydlení, 23 % do soukromé ubytovny a 16 % do jiného azylového domu;

- téměř polovina (46 %) nespadá do žádné z výše uvedených kategorií a z azylového domu se přesunuli buď do jiné sociální služby nebo zdravotnického zařízení, našli ubytování u rodiny nebo přátel, případně se vrátili na ulici; někteří odcházejí i bez toho, aby azylovému domu sdělili, kam se přesouvají;
- v azylových domech pro matky s dětmi v tísní byla situace mírně lepší – 31 % rodin se přesunulo do běžného bytu, 3 % do sociálního bytu, 8 % do ubytovny, 24 % do jiného azylového domu a 33 % využilo jinou možnost (např. bydlení u rodiny nebo přátel či přistěhování k partnerovi).

Téměř třetina těch uživatelů služeb sociální prevence a poradenství, kteří bydlení mají, přitom uvádí, že jde o bydlení, jež má nevyhovující podobu; 13 % uživatelů hodnotí své bydlení jako nejisté (například jim hrozí vystěhování, mají krátkodobou nebo žádnou smlouvu, čelí domácímu násilí) a 16 % uvádí, že jejich bydlení má substandardní úroveň (obytné vozidlo, hygienicky nebo jinak nevyhovující budova, přelidněný byt a podobně).

V roce 2018 vydala Platforma pro sociální bydlení analýzu,¹² z níž vyplývá, že celkem 54 000 domácností v ČR se nachází v bytové nouzi; z toho 17 900 rodin bydlí v ubytovnách a 9 000 v nevyhovujících nebo přelidněných bytech. Polovina z celkového počtu přitom spadá jen do 14 obcí s rozšířenou působností.

Ze zkušenosti sociálních pracovníků Charity vyplývá, že pokud rodiny nebo osoby, které se přestěhovaly do nového bydlení z nevyhovujících podmínek, nemají dostatečnou podporu ze strany sociálních služeb nebo sociálních pracovníků obce,

po čase nové bydlení mnohdy opět ztrácejí. Proto je zapotřebí ucelený přístup – komplexní systém sociálního bydlení, nikoli jen dílčí opatření.

Nabídka bydlení poskytovaného institucemi veřejné správy i jinými subjekty pro osoby v bytové nouzi je nedostatečná a bydlení je pro ně málo dostupné ve smyslu všech hodnocených aspektů (všechna kritéria hodnocena 2 z 5). **I pokud je nabídka bytů k běžnému pronájmu v dané obci dostatečná, nejsou tyto byty dostupné pro uživatele sociálních služeb. Nabídka sociálního bydlení a podpory při řešení bytové situace je současně velmi omezená.** Hlavní cílové skupiny čelící těmto potížím jsou lidé s duševním onemocněním nebo tělesným hendikepem, lidé bez domova a Romové.

Značná část lidí žijících v chudobě a sociálním vyloučení je odkázána na azylové domy nebo různé substandardní formy bydlení. **Komerční pronájem je pro tyto skupiny často nedostupný nejen kvůli ceně, ale také kvůli diskriminaci na základě socioekonomické situace, případně etnicity.** Soukromí pronajímatelé někdy tyto lidi odmítají i v případě, že pro ně výše nájmu není překážkou.

Finanční nedostupnost bydlení není dána jen zvyšující se cenou nájmu: majitelé bytů často také požadují složení poměrně vysoké zálohy. Problémem je také výrazné omezování dostupnosti doplatku na bydlení. Doplatek na bydlení (součást systému minimálních příjmů) ze zákona nesmí pokrývat více než 80 % nákladů na bydlení, které je považováno za substandardní (např. ubytovny nebo nerezidenční nemovitosti), a proto bývá nutné pokrýt zbylou část z ostatních příjmů, určených na živobytí. O to méně pak těmto lidem zbývá na stravu a další základní potřeby. Některé obce vyhlásily v určitých lokalitách tzv. zóny se zvýšeným výskytem

¹² Platforma pro sociální bydlení (Platform for Social Housing), Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018 (Report on exclusion from housing in 2018), <https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2019/04/Zpr%C3%A1va-o-vylou%C4%8Den%C3%AD-z-bydlen%C3%AD-za-rok-2018.pdf>.

sociálně negativních jevů (jinak také nazývané „bezdotkatkové zóny“), v nichž nově příchozí obyvatelé nemají na doplatek na bydlení nárok vůbec. Důsledkem těchto opatření je často ztráta bydlení nebo vyšší zadlužení lidí, kteří jsou na doplatku na bydlení závislí.

Další překážkou přístupu k bydlení představuje u ohrožených skupin lidí nedostatečná znalost souvisejících práv a povinností. Mnozí z nich například nedokážou posoudit legálnost předkládaných dokumentů (např. nájemních nebo podnájemních smluv), takže souhlasí s nevýhodnými nebo nezákonnými podmínkami. Nemají možnost se chránit před nekalými praktikami tzv. obchodníků s chudobou, takže jsou v podstatě kdykoli ohroženi ztrátou bydlení.

V posledních letech se přístup k bydlení zhoršil.

Ceny komerčního pronájmu značně stouply; vláda však nepřijala adekvátní politiku podpory dostupnosti bydlení. Doplatky na bydlení byly

paradoxně v této situaci omezeny. Najdeme příklady lokálních projektů sociálního bydlení (příklady dobré praxe nalézáme např. v Brně, Plzni či Ostravě), avšak celostátní ucelený systém sociálního bydlení a podpory v udržení bydlení pro ohrožené skupiny stále chybí.

Přijetí tzv. zákona o sociálním bydlení se stalo jedním z hlavních témat sociálně-politických debat posledních let. V předchozím volebním období byl zákon připraven, ale parlament ho neschválil. Sociální bydlení je taktéž předmětem mnoha nedorozumění a předsudků vůči lidem, kteří jsou – nebo by mohli být – příjemci tohoto typu podpory. Současná vláda ohlásila přípravu „zákona o dostupném bydlení“, který by měl obsahovat ucelenou reformu legislativy týkající se bydlení, a to s přihlédnutím k ohroženým skupinám i k stále rostoucím nájům u komerčního bydlení, tedy jeho cenové nedostupnosti. Vláda však zatím kromě oznámení záměru neučinila žádné konkrétní kroky k přípravě zákona. Existuje také nový veřejný

investiční program Výstavba, jímž mohou obce financovat výstavbu sociálního a dostupného bydlení, avšak alokace prostředků do programu není dostatečná a program neřeší další aspekty problému. Další existující dotační tituly ministerstva pro místní rozvoj jsou zpravidla v režimu služeb obecného hospodářského zájmu, které se řídí tzv. principem de minimis, což značně omezuje možnost čerpat tyto dotace pro obce a větší nevládní organizace.

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

Pavel a Marie žijí s dvěma dětmi (3 a 5 let) v bytě sestávajícím z jedné místnosti a koupelny. Byt je ve špatném stavu a není v něm zavedena voda. Pronajímatel jejich žádosti o zlepšení stavu ignoruje a kromě toho na ně tlačí pod pohrůžkou vystěhování, aby rodičovské příspěvky přesměrovali na jeho účet. Rodina aktivně hledá lepší bydlení, avšak naráží na odmítavé reakce kvůli romskému původu. Pavel a Marie nejsou jediní, kdo má v této lokalitě problém. Jinde se pronajímatel rozhodl rekonstruovat bytový dům a odmítl prodloužit smlouvy současným nájemníkům. Najít si jiné bydlení je pro ně velmi těžké – stěhují se do jiných částí města, případně do okolních obcí, avšak v okolí je několik „bezdotkatkových zón“. Někdy se zdá, že obce by byly raději, kdyby tito lidé „zmizeli“, místo aby se je snažily zapojit zpět do společnosti. Lidé s podobným problémem se pak neustále stěhují z místa na místo a nezdá se, že by se v ubytovnách, v azylových domech – a v některých případech i na ulici.

(Diecézní charita České Budějovice,
Diecézní charita ostravsko-opavská)

c) Předškolní vzdělávání a péče pro děti ze znevýhodněného prostředí, zejména Romy, není vyhovující

Česká republika je pravidelně kritizována za nízkou míru zapojení dětí do 3 let věku do předškolního vzdělávání a péče (4,7 % v roce 2016),¹³ což souvisí s nižším zapojením žen na trhu práce. Podle odhadů se předškolního vzdělávání a péče účastní pouze třetina čtyřletých romských dětí,¹⁴ přestože děti tohoto věku mají místa ve školce garantovaná. V této kapitole se blíže zaměříme pouze na problémy specifické pro ohrožené sociální skupiny, s nimiž Charita pracuje.

Zhruba 17 % uživatelů služeb Charity Česká republika potřebuje služby péče o děti (mateřské školy atd.), zejména to jsou rodiny v azylových domech a uživatelé sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi. **Překážkou se však pro ně stává nedostatek potřebných financí a také fakt, že služby neodrážejí jejich konkrétní potřeby. Ačkoli rodiče v hmotné nouzi nemusejí platit tzv. školkovné, často si nemohou dovolit hradit obědy a další výdaje související se školkou. Některé školky navíc mají naplněnou kapacitu,** což představuje problém zejména pro rodiny, které se často stěhují a chtěly by do školky přihlásit děti až v průběhu školního roku. Kromě toho hraje často roli i subjektivní faktor – nedostatečné vnímání důležitosti předškolního vzdělávání.

Velmi pozitivní je, že nyní již **existují alternativy ke školkám** (dětské skupiny, mikrojesle), jenomže **pro sociálně vyloučené rodiny jsou obtížně přístupné.** Klasické mateřské školy zpravidla přijímají děti až od 3 let věku, což byl v ČR historicky standard (navíc místa pro děti starší 3 let jsou garantovaná). **Pro děti do 3 let stále neexistuje mnoho cenově dostupných alternativ.**

Popsanými překážkami jsou z ohrožených skupin nejvíce dotčeni lidé, kteří se často stěhují (právě kvůli své nestabilní bytové situaci), etnické menšiny a matky samoživitelky.

¹³ Národní zpráva pro Českou republiku, 2019, Evropská komise, 27. 2. 2019, s. 25.

¹⁴ Národní zpráva pro Českou republiku, 2019, Evropská komise, 27. 2. 2019, s. 31.

Podle průzkumu Charity Česká republika jsou služby předškolní péče pro děti starší 3 let vnímány jako dostatečné, a to i kapacitně (hodnocení 4 z 5), ale pouze průměrně přístupné a cenově dostupné (3 z 5). Školky jsou obecně kvalitní, ale **mají poměrně rigidní pravidla, která mohou pro rodiny žijící v chudobě a sociálním vyloučení představovat významné překážky** (např. omezená provozní doba školky). **Zejména romské rodiny někdy čelí diskriminaci**, např. v té podobě, že je jim řečeno, že mateřská škola nemá volná místa, přestože to není pravda. Dalším problémem jsou často peníze, zejména pokud rodina nesplňuje podmínky statutu hmotné nouze – pak totiž musí hradit školkovné v plné výši.

V posledních letech se dostupnost předškolní péče zlepšila – kapacita školek vzrostla, přibýlo alternativ, byla zavedena garance místa pro děti starší 3 let: alespoň jeden (poslední) rok ve školce je nyní součástí povinného vzdělání. Neřeší to však překážky, kterým čelí ohrožené skupiny obyvatel.

Jako příklad dobré praxe zmiňme Církevní základní školu a mateřskou školu Přemysla Pittra, kterou provozuje Biskupství ostravsko-opavské. Škola má inkluzivní přístup a systematicky přijímá předškoláky a školáky ze znevýhodněného prostředí, mj. také Romy. Cílem školy je poskytnout dětem maximum individuální podpory v rozvoji znalostí a dovedností

a rozvíjet v rozmanitém kolektivu dětí spolupráci a vzájemný respekt.

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

Naše klientka Tereza má dvě čtyřleté děti. Když se nastěhovala do azylového domu, měla stálou práci. Nemohla však nadále vozit děti do školky poblíž původního bydliště, kam trvá cesta více než hodinu. Blížší školky jsou plné a nepřijímají nové žáky. Tereza proto musela odejít ze zaměstnání, jelikož neměla jak zajistit péči o děti v době, kdy měla být v práci.

d) Ačkoli akutní zdravotní péče je zpravidla dostupná, problémy se projevují v případech vyžadujících dlouhodobé léčení a péči

Z dotazníkového šetření mezi uživateli sociálních služeb Charity Česká republika provedeného v roce 2019 vyplývá, že:

- 25 % z nich má vážné zdravotní problémy, dalších 44 % pak má méně závažné zdravotní problémy, které však omezují jejich aktivitu,
- 47 % uvádí, že během posledních 3 let potřebovali zdravotní péči; z nich **pouze 3 % uvádí, že zdravotní péči potřebovali, ale nevyužili**; z těch, kteří zdravotní službu využili, si 8 % není jisto, zda vyřešila jejich problém.

V šetření Eurostatu (2017) v celé populaci uvedlo 0,5 % respondentů, že se jim nedostalo potřebného vyšetření či zdravotní péče, zatímco průměr EU činí 1,7 %¹⁵

Sociální pracovníci Charity však mezi svými klienty přesto identifikují podstatné překážky přístupu k zdravotní péči – situace se zdá horší, než naznačují výše uvedená čísla. Je pravděpodobné, že mnozí z těch, kteří dlouhodobě žijí v sociálním vyloučení, nemají přehled o svých právech jakožto pacienti; nemusejí mít ani přesnou představu o tom, jaký je běžný standard zdravotní péče. Může to vést k rozdílům mezi jejich vlastním hodnocením těchto služeb a hodnocením odborníků ze sociální oblasti.

Hlavními překážkami v přístupu k zdravotní péči jsou nedostatek kapacit u lékařů, nedostatek financí a nedostatečná informovanost pacientů o léčbě, která často vede k nedodržování předepsané léčby a zdravotních doporučení. **Mnoho lékařů má plno a nepřijímají nové pacienty. Návštěva jiného specialisty mimo místo bydliště je pro mnoho klientů Charity příliš nákladná; podobně jako náklady na léky.**

Pokud pacient žije v nestabilních podmínkách (např. bezdomovectví, drogová závislost) a pravděpodobně nebude schopen dodržovat léčebný režim, lékaře to ohledně další péče o takového člověka mnohdy demotivuje.

Zdravotní péče je obecně dobře dostupná v akutních případech, ale dlouhodobé léčení a prevence bývají komplikované. Z ohrožených skupin čelí těmto překážkám zejména lidé s duševním hendikepem, lidé bez domova a drogově závislí.

Pro některé lidi z ohrožených skupin je často náročná pouhá komunikace s lékařem. Kromě obav z odmítnutí nebo stigmatizace bývají překážkou také dluhy na zdravotním pojištění, přestože i v takovém případě je pacient stále pojištěný. Většina zdravotních služeb je pro pojištěné pacienty bezplatná, avšak k návštěvě specialisty je nutné nejprve získat od praktického lékaře poukaz na vyšetření či ošetření, což je

¹⁵ Eurostat, statistika SDG 3 – Zdravotnictví a zdraví, 2017, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/good-health-and-well-being>.

problém pro ty, kteří u praktického lékaře nejsou registrováni. Kromě toho některé součásti zdravotní péče – např. léky a fyzioterapie – jsou zdravotním pojištěním hrazené jen částečně nebo vůbec. Pro lidi žijící v chudobě a sociálním vyloučení jsou náklady na zdravotnické doplatky často příliš vysoké, zvláště pokud se k nim přičítají náklady na cestu za lékařem mimo místo bydliště, což je častý případ.

V posledních letech se kapacita a přístupnost zdravotních služeb zhoršily. Ze zkušenosti sociálních pracovníků Charity vyplývá, že nyní přijímá méně lékařů nové pacienty a často není snadné sehnat praktika nebo specialistu. Podle

dostupných statistik má ČR 3,9 lékaře na 1 000 obyvatel. Průměrný věk lékařů je navíc poměrně vysoký; v blízké budoucnosti tedy hrozí nedostatek lékařů k udržení současné kvality a kapacity zdravotního systému.¹⁶ Zdravotních sester je 8,1 na 1 000 obyvatel, což je spíše nedostatečný počet.¹⁷

Pozitivní však je, že v posledních letech se objevují dotované lékařské ambulance v zařízeních pro lidi bez domova, jež poskytují zdravotní služby i nepojištěným. Rovněž se posiluje spolupráce mezi aktéry systému podpory ohrožených osob na místní úrovni (mezi kraji, obcemi, poskytovateli sociálních služeb, nemocnicemi atd.).

¹⁶ OECD (2019), Lékaři (ukazatel). (stránka navštívena 17. 6. 2019) <https://data.oecd.org/healthres/doctors.htm>; Zdravotnický deník, 2016, Počty lékařů budou po roce 2018 klesat kvůli stárnutí, MZ a MŠMT proto chtějí zvýšit kapacity fakult o čtvrtinu, <https://www.zdravotnickydenik.cz/2016/09/pocty-lekaru-budou-po-roce-2018-vyrazne-klesat-kvuli-starnuti-mz-a-msmt-proto-chteji-zvysit-kapacity-fakult-o-ctvrtinu/>.

¹⁷ OECD (2019), Zdravotní sestry (ukazatel). (stránka navštívena 17. 6. 2019)

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

V naší sociální službě jsme přijali klientku, která byla posledních 20 let hospitalizovaná s psychiatrickým onemocněním. Klientka nechce žít v místě svého trvalého bydliště. Psychiatr ji však odmítá přijmout do evidence s tím, že má navštěvovat specialistu v místě trvalého bydliště; rovněž se ji snaží odradit tím, že ji nechává neúměrně dlouho čekat v čekárně. Náklady na dopravu do místa trvalého bydliště jsou přitom pro klientku příliš vysoké.

(Diecézní charita Brno)

e) Služby bezdomovcům nestačí pokrývat poptávku

V některých ročních obdobích kapacita zařízení pro lidi bez domova nedostačuje. V některých oblastech tyto služby zcela chybějí, obecně mají také často problém s nedostatkem zaměstnanců.

Ohroženými skupinami lidí bez domova, které nejčastěji čelí překážkám v přístupu k sociálním službám, jsou senioři, lidé s duševním a tělesným hendikepem a drogově závislí. Zvláště závažná je **situace závislých**, zejména na alkoholu – podmínkou přijetí do azylového domu či noclehárny je abstinence po dobu využívání služby, přičemž pro lidi, kteří abstinovat nedokážou, žádná alternativní služba neexistuje. Podobná situace je u krátkodobě i dlouhodobě nemocných lidí bez domova, pro něž také neexistuje vhodná sociální služba. Ze statistiky z náhodně vybraného azylového domu provozovaného Charitou přitom vyplývá, že vážné zdravotní omezení (ať už psychické, fyzické nebo v obou oblastech) má až 40 % uživatelů služby.

Dotazníkové šetření hodnotí tyto služby jako středně dostatečné, přístupné a cenově dostupné (hodnocení 3,25 z 5). Systém však potřebuje vylepšení, aby mohl reagovat na potřeby všech lidí bez domova. Poskytování sociálních služeb se řídí zákonem o sociálních službách, nastavení služby proto není možné flexibilně měnit podle specifických potřeb uživatelů, pro něž také bývá náročné dodržet pravidla služby. Azylové domy navíc běžně neposkytují zdravotní ani sociální péči, a její zajištění je tak pro ty, kdo ji potřebují (jak bylo popsáno v předchozím odstavci), poměrně komplikované. Služby pro lidi bez domova jsou převážně soustředěny do větších měst, v menších obcích nebývají dostupné. Tato zařízení přitom bývají často plná. Z našeho hlediska je nejlepší variantou, když je azylový dům doplněn noclehárnou a denním centrem, což jsou přístupnější služby (s nižším „prahem“), takže v nich je možné postupně s klientem navázat spolupráci. Tento rozsah služeb však není poskytován ve všech zařízeních. Služba azylového domu je zpoplatněna; počítá se s tím, že bude hrazena z doplatku na bydlení. Pravidla pro jeho výplatu se však v posledních letech zpřísnila, proto se tím uživatelům komplikuje i úhrada za tuto službu.

Nicméně v posledních letech se kapacita a přístupnost služby zlepšuje. Síť sociálních služeb se rozrůstá a spolupráce s obcemi se lepší.

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

Miroslav (67 let) je starobní důchodce. Před několika lety přišel o bydlení a od té doby žije na ulici. Jeho zdravotní potíže jsou nyní již závažné. Na sociální ani městský byt nemá nárok. Opakovaně se snažil získat ubytování v ubytovnách a v azylových domech, avšak neúspěšně, protože všechna zařízení byla plná.

(Diecézní charita Brno)

5. Minimální příjem jako nástroj začlenění a aktivizace

Princip 14 **Evropského sociálního pilíře** říká:

„Každý, kdo nemá dostatečné prostředky, má právo na přiměřené dávky zaručující minimální příjem, který mu umožní důstojný život ve všech etapách života a účinný přístup k podpůrnému zboží a službám. V případě osob, které mohou pracovat, by měly být dávky zaručující minimální příjem kombinovány s pobídkami (znovu)začlenění na trhu práce.“

Doporučení EU v oblasti minimálního příjmu (zejména Doporučení k aktivnímu začlenění osob vyloučených z trhu práce – Evropská komise, 2008)¹⁸ jsou založena na koncepci aktivní inkluze: to znamená, že tento systém má poskytovat integrovanou podporu sestávající z adekvátní příjmové podpory (sociálních dávek), efektivního přístupu k základním službám a prvku aktivizace příjemce této podpory.

V ČR je minimální příjem realizován skrze tzv. **systém pomoci v hmotné nouzi**. Jde o systém finanční podpory, který je v zásadě blízký principům aktivní inkluze. Tato forma podpory je dostupná ohroženým skupinám, avšak lze říci, že má na redukci chudoby jen částečný dopad. Systém sestává z tří různých sociálních dávek: příspěvek na živobytí (ve výši životního nebo existenčního minima – tyto částky nebyly zvýšeny od roku 2012), doplatek na bydlení (jeho výše se odvíjí od stanovených normativních nákladů na bydlení) a dávka mimořádné okamžité pomoci (přichází v úvahu ve výjimečných nebo krizových situacích).

Minimální příjem je důležitou záchranou sítí v sociálním systému ve většině zemí; je však často

podhodnocen a dopadají na něj politické tlaky. Stav českého systému pomoci v hmotné nouzi se za poslední dva roky podstatně zhoršil.

Neplní-li systém minimálního příjmu svůj účel (garance důstojného života), bývá důsledkem zadlužení či předlužení dotčených skupin lidí, kteří si nemohou dovolit základní potřeby, a to i pokud jsou pro osoby v hmotné nouzi cenově zvýhodněné. To pak vede k dalším problémům (např. bezdomovectví, nedostatek prostředků na nezbytnou zdravotní péči aj.), které v konečném důsledku generují další náklady pro veřejné rozpočty.

Na minimálním příjmu je závislých 34 % domácností klientů služeb sociální prevence a poradenství poskytovaných Charitou, přitom u 64 % příjemců dávek hmotné nouze z této skupiny nepokrývá jejich příjem výdaje. Vzhledem k tomu, že minimální příjem je systém poslední instance, který by měl zajistit základní potřeby pro každého, ukazují uvedené statistiky, že je nedostatečný.

Systém sice zahrnuje prvky aktivizace klienta, ale ty jsou převážně založeny na **negativních pobídkách (nátlak, sankce) a méně často na pozitivní motivaci**. Negativními pobídkami jsou povinné individuální plány, veřejná služba (neplacená práce, která je teoreticky vykonávána dobrovolně; při neúčasti však klesá výše příspěvku z životního na existenční minimum), výplata dávky v poukázkách namísto hotovosti, nepružný harmonogram schůzek na úřadu práce a sankce, jako je například vyřazení z registru úřadu práce. Dalším problémem jsou omezení u doplatku na bydlení, která byla popsána v předchozích kapitolách. Dávka mimořádné

¹⁸ Doporučení komise z října 2008 k aktivnímu začlenění osob vyloučených z trhu práce, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32008H0867>.

okamžité pomoci je často hůře dostupná, než by bylo žádoucí, a pravidla pro přidělení této dávky nejsou vždy zcela transparentní.

Hlavním pozitivem přístupu aktivní inkluze je redukce dlouhodobé závislosti na státní podpoře.

Na druhou stranu je však současný systém velmi byrokratický a má řadu výše zmíněných omezení, takže neposkytuje adekvátní ochranu před chudobou a sociálním vyloučením.

Problémy v přístupnosti služby může osvětlit i následující zkušenost z praxe Charity Česká republika:

Naše klientka Klára, matka jednoho dítěte, se dostavila na schůzku na úřadu práce v termínu, ale zjistila tam, že příslušný úředník je na nemocenské. Bylo domluveno, že jí zavolá po návratu do práce, aby naplánovali termín náhradní schůzky. Kláru později v oddělení hmotné nouze informovali, že kvůli neúčasti na schůzce ji čeká sankční vyřazení z registru. Datum náhradní schůzky údajně úřad práce zasílal poštou, ale naše klientka nic neobdržela; úřad přesto považoval na základě „fikce doručení“ dopis za doručený. Klientka přitom podle domluvy očekávala, že jí z úřadu práce zavolají, což se nestalo. Ačkoli chyba nebyla na její straně, finanční důsledky pro ni byly závažné – 6 měsíců bez podpory a zároveň vyšší výdaje kvůli tomu, že přestala být považována za osobu v hmotné nouzi.

6. Dosažené výsledky při plnění cílů české státní správy a úřadů EU

Strategie Evropa 2020 stanoví cíle EU pro tuto dekádu ohledně zaměstnanosti a růstu. Hlavním cílem je podpora „chytrého“, inkluzivního a udržitelného rozvoje, který má být cestou k řešení strukturálních problémů evropských ekonomik a nápravě hlavních společenských nerovností. Strategie stanovuje **evropské cíle** představující socioekonomický pokrok, jehož chce EU do roku 2020 dosáhnout; implementují se jako národní cíle pro každý členský stát. Pro tuto studii jsou zejména podstatné cíle zaměstnanosti a redukce chudoby a sociálního vyloučení.

Cílem EU pro ZAMĚSTNANOST do roku 2020 je, aby alespoň 75 % lidí ve věku 20–64 let pracovalo

(byli zaměstnaní nebo samostatně výdělečně činní). Česká republika přijala tento cíl beze změn na hodnotě 75 %. V roce 2009 činila celková zaměstnanost věkové skupiny 20–64 let 70,9 %, v roce 2018 to bylo již **79,9 %**. **Cíl byl tedy dosažen a překročen.**

Cílem EU pro CHUDOBU A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ je do roku 2020 zredukovat počet lidí žijících v chudobě nebo ohrožených chudobou a sociálním vyloučením v celé EU alespoň o 20 milionů. Na Českou republiku z toho připadá snížení o 100 000 osob, a to oproti počtu z roku 2007. V roce 2017 žilo v ČR zhruba 1 267 000 osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením (12,2 % obyvatel),¹⁹ přitom

¹⁹ Eurostat, 2019, AROPE.

mezi lety 2007–2017 jejich počet klesl o 299 000. Cíl byl tedy dosažen a značně překročen.

Evropských cílů pro rok 2020 týkajících se zaměstnanosti a chudoby bylo tedy dosaženo, nicméně realitu to odráží jen částečně, protože u mnoha existujících problémů došlo v této době naopak ke zhoršení. V České republice skutečně významně poklesla nezaměstnanost a snížil se počet domácností s nízkou nebo nulovou ekonomickou aktivitou, avšak mezi našimi uživateli služeb je zásadním problémem rostoucí nedostupnost bydlení. Časté exekuce přitom jejich příjem redukuje na částky, za něž nelze ubytování pořídit. Potíž tkívá v tom, že tyto statistiky založené na

reprezentativních vzorcích nijak nezohledňují lidi žijící v chudobě a sociálně vyloučení. K odhalení problémů těchto skupin je tedy zapotřebí podrobnější analýza.

K dosažení cílů strategie Evropa 2020 přijala vláda ČR v posledních letech několik programů a reforem.

- Pro tyto účely popisuje vývoj socioekonomického kontextu v členských státech EU každoroční pracovní dokument útvarů Evropské komise nazvaný Zpráva o České republice.²⁰ Zpráva pro rok 2019 konstatovala pozitivní trend v redukci chudoby a vyloučení, ale také některé přetrvávající potíže:

Podíl lidí ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením (AROPE) je nízký, avšak rozdíly mezi skupinami obyvatelstva a regiony se zvětšily. Počet osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením je jeden z nejnižších v EU, přičemž v roce 2017 se dále snížil o 1,1 p. b. na 12,2 %. Česká republika dosahuje v rámci EU nadprůměrného výsledku, pokud jde o přiměřenost režimu zajišťujícího minimální příjem, který v roce 2016 představoval přibližně 60,6 % hranice chudoby a 56,5 % osob s nízkou mzdou (oproti průměru v EU ve výši 57,5 % a 46,1 %). U starších lidí (65 a více let) se však podíl AROPE zvýšil z 10,1 % na 12,6 % (graf 3.3.3). Regionální rozdíly jsou vysoké, přičemž nejvyšší hodnoty jsou zaznamenány v Moravskoslezském kraji a na severozápadě ČR. V těchto regionech vykazují zhoršující se trend i další ukazatele, jako například výsledky vzdělávání, počet sociálně vyloučených lokalit a osob, které v nich žijí, nebo přístup k zdravotní péči.

Růst soukromé zadluženosti by mohl potenciálně zvýšit ohrožení chudobou. Pokud se zohlední vykonávací řízení a insolvence, vzrostl by poměr chudých lidí přibližně o 4 procentní body (nebo 300 000 dospělých osob). Statistiky však berou v úvahu příjem před odpočtem dluhu, který je vyšší než skutečná čistá mzda. Pokud by se zohlednila zadluženost, byla by úroveň chudoby vyšší, zejména v chudších regionech. Nadměrná zadluženost a zabavování majetku mají řadu příčin, zejména nesplácené hypoteční úvěry. Mezi příčiny na straně dlužníka patří vysoké hypoteční úvěry související s rostoucími náklady na bydlení, vysoká spotřeba na úvěr, neúspěšné podnikatelské projekty, nedostatek sociálního kapitálu, nízká finanční gramotnost a ztráta příjmu z ekonomické činnosti.

Roste počet sociálně vyloučených lokalit. Vyloučení z přístupu k bydlení a bezdomovectví, vysoká zadluženost a nezaměstnanost postihují nejzranitelnější skupiny, včetně Romů. Vyloučení z přístupu k bydlení a bezdomovectví mezi nízkopříjmovými domácnostmi roste, ale chybí snaha zákonodárců prosadit příslušnou legislativu zákony a připravit na ni navazující systémové změny.

²⁰ European Semester Country Report, 2019. https://ec.europa.eu/info/publications/2019-european-semester-country-reports_en.

Podle našeho názoru popisuje zpráva o České republice situaci a problémy chudých a sociálně vyloučených výstižně.

- Evropská komise hodnotí každoročně v květnu dosažené výsledky a vydává **NÁRODNÍ DOPORUČENÍ (CSR)** pro další postup. Tato doporučení nastiňují možné politické kroky k posílení zaměstnanosti a růstu bez přetížení veřejných financí vhodné pro situaci daného členského státu. Cílem je doporučovat realistické kroky na následujících 12-18 měsíců. Doporučení CSR pro Českou republiku za rok 2018 v oblasti sociálního začlenění zněla:

1. **Zlepšit dlouhodobou fiskální udržitelnost zejména penzijního systému.** Řešit slabiny systému veřejných zakázek, především větším důrazem na kvalitu a implementaci opatření proti korupci.
2. (...) **Posílit kapacitu vzdělávacího systému pro zajištění kvalitního a inkluzivního vzdělávání, včetně podpory učitelské profese. Podpořit zaměstnávání žen, nekvalifikovaných pracovníků a lidí s hendikepem, mj. zefektivněním aktivní politiky zaměstnanosti.**

Z CSR pro rok 2019 rovněž stojí za pozornost:

1. **Zlepšit dlouhodobou fiskální udržitelnost důchodového systému a systému zdravotní péče. Přijmout projednávaná protikorupční opatření.**
2. **Podporovat zaměstnávání žen s malými dětmi, mimo jiné zlepšením přístupu k cenově dostupné péči o děti, a zaměstnávání znevýhodněných skupin. (...)**

Navrhované reformy jsou považovány za poměrně adekvátní a proveditelné (obě mají hodnocení 3 z 5 bodů). Z ekonomického pohledu se české ekonomice momentálně daří dobře, přičemž daná doporučení to zohledňují a soustředí se zejména na dlouhodobou fiskální udržitelnost a inkluzivitu trhu práce. Podle Charity Česká republika by měla být prioritou inkluzivní opatření, která zajistí důstojný život všem, včetně ohrožených skupin. Z předchozích konstatování je patrné, že toho nelze dosáhnout bez potřebných investic – na druhou stranu požadavek zajištění udržitelnosti, tedy dlouhodobé fiskální stability, je víceméně synonymum pro úsporná opatření („politiku škrťů“). Chceme zdůraznit, že vyvážené veřejné rozpočty by měly být zajištěny prostředky, jako je férové zdanění (řešení krácení daní a daňových rájů, sektorové daně atd.), nikoli krácením sociálních výdajů.

- V rámci **Národního programu reform**²¹ popisuje každá členská země EU reformy, jimiž hodlá docílit celoevropských cílů. V roce 2018 bylo v přípravě nebo v projednání mnoho **reform** k řešení hlavních problémů v oblasti sociálního začleňování a zabezpečení i ve zdravotním systému, například:

²¹ Zde najdete nejnovější reformy: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline/national-reform-programmes-and-stability-convergence-programmes/2019-european-semester_en.

– Podniknout kroky k zajištění finanční udržitelnosti a efektivity **veřejného zdravotnictví**, včetně hledání zdrojů financí na zvýšení mezd zdravotníků. Zkvalitnění systému veřejného zdravotního pojištění a zavedení sociálních zdravotních služeb, větší dostupnost léků a rozvoj následné péče.

– **Programy na podporu bydlení:** Investiční pomoc na výstavbu sociálního nájemního bydlení poskytuje program podpory bydlení ministerstva pro místní rozvoj. Program se soustředí na nízkopříjmové skupiny obyvatel v produktivním věku (např. rodiče samoživitele s více dětmi), které aktuální politika bydlení příliš nepodporuje, dále na komunitní bydlení pro seniory a bezbariérové domy pro více rodin.

– **Aktivní politika zaměstnanosti:** Připravují se kroky k řešení a prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti a zlepšení efektivity úřadu práce, jakož i podpora zaměstnanosti mladých lidí.

– **Kroky na podporu cenově a místně dostupné kvalitní péče o děti**, včetně základních parametrů pro nekomerční zařízení péče o děti.

– **Kroky k řešení předluženosti a sociálního vyloučení**, které mají zajistit větší inkluzivitu trhu práce a zlepšit přístupnost, kvalitu a udržitelnost základních zdrojů a služeb, včetně důstojného příjmu, bydlení a vzdělání.

– **Kroky ke zkvalitnění sociální práce a rozvoji sociálních služeb**, včetně zajištění vstřícnějšího přístupu k uživatelům sociálních služeb.

– **Kroky na podporu aktivního stáří, zajištění co možná nejlepšího zdravotního stavu i v pokročilém věku a kvalitní sociální péče.**

– **Kroky na podporu systému péče o ohrožené děti.**

Priority výše zmíněných reforem do značné míry odpovídají prioritám Charity, jimiž jsou větší

dostupnost bydlení, adekvátnost příjmů (minimální příjem, minimální mzda, přiměřená výše srážek z příjmu u lidí zatížených exekucí), novelizace exekučního řádu a dále rozvoj kvalitní sociální práce a služeb. Na druhou stranu se obáváme, že pouhá existence slibně působící strategie ještě není zárukou dosažení diskutovaných cílů. V nedávné minulosti bylo poměrně běžné, že opatření přijatá vládou nepřinesla očekávané výsledky a připomínky odborníků a občanských sdružení byly v legislativním procesu ignorovány, například:

- Očekávaný zákon o sociálním bydlení nebyl schválen a jako náhrada vznikl dotační program Výstavba. Program není dobře navržen (pokrývá jen technické aspekty výstavby sociálního bydlení) a jeho rozpočet naprosto neodpovídá potřebě – aktuální poptávka po sociálním bydlení by z tohoto rozpočtu byla uspokojena za desítky let.
- Aplikace tzv. 15 opatření, která mají ukončit obchod s chudobou, jejichž cíle stanovili ad hoc starostové několika obcí.
- Změna nařízení vlády o nezabavitelných částkách zvýšila pouze maximální částku, která může dlužníkovi v exekuci či insolvenční zůstat, nikoliv minimální (základní) částku. Stále tak budou nastávat případy, kdy nezabavitelná částka je nižší než částky minimálního příjmu.
- Nedávná novela insolvenčního zákona neodstranila všechny překážky oddlužení, které byly původně zamýšleny; její reálný dopad je tedy těžko předvídatelný.

Z politických reforem v oblasti sociálního systému a sociálního začlenění provedených v České republice za poslední dva roky mělo **největší pozitivní dopad** na redukci chudoby a sociálního vyloučení **zvýšení minimální mzdy**. Naproti tomu **negativní dopad** měla **změna systému pomoci v hmotné nouzi (zejména zavedení takzvaných bezdoplatkových zón)**. Jde o reformu minimálního příjmu, za jejíž podobu odpovídá zejména Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR.

7. Využití prostředků z EU v letech 2014–2020

V rozpočtovém období na léta 2014–2020 je boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení stavěn naroveň ostatním cílům EU. Nařízení přijatá pro toto období zahrnují nové kroky k řešení sociálního vyloučení: 20 % objemu Evropského sociálního fondu (ESF) je nyní určeno na podporu sociálního začlenění, navíc byl implementován fond na podporu boje členských

států proti chudobě a sociálnímu vyloučení – Fond evropské pomoci nejchudším osobám (FEAD).

Charita Česká republika se přímo zapojuje do implementace ESF i FEAD. Podle našeho názoru jsou zdroje z ESF a FEAD využívány k boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení adekvátně.

8. Slibné projekty Charity Česká republika

Charita Česká republika spustila některé inovativní projekty, jež reagují na zmiňované problémy v oblasti dostupnosti a přístupnosti různých typů služeb pro lidi žijící v chudobě a sociálním vyloučení. Jde o projekt aktivizace v komunitě a projekt charitní záchranné sítě, který podporuje přístup k sociálním službám, zdravotní pomoci, příjmové podpoře a bydlení.

- Projekt nazvaný **Komunitní práce v Osadě míru** má za cíl podpořit svépomoc obyvatel sociálně vyloučené komunity Osada míru v Ostravě-Kunčičkách, jejichž asi 750 obyvatel má převážně romský původ. Pro obyvatele sociálně vyloučených komunit bývá náročné najít motivaci k aktivnímu zapojení do komunity a utváření společného prostředí. Jejich životní situace a pravidelné neúspěchy časem vedou k ztrátě sebedůvěry a rezignaci na dosažení vyšších životních cílů. Obvykle se s tím pojí také nezáměr o dění mimo čistě osobní život.

Činnosti projektu zahrnují **kontakt s obyvateli, mapování problémů, hledání a podporu vůdčích postav komunity; dále aktivity vedoucí ke zvelebení vlastního bydlení, podporu zlepšování mezilidských vztahů, kontakt s externími subjekty a hodnocení projektu a jeho výsledků.**

V tuto chvíli projekt podporuje zejména 28 dlouhodobě aktivních členů, kteří připravují a organizují další činnosti přispívající k zlepšení života komunity, případně jednají s externími partnery o jejich zajištění. Převážně jde o vůdčí osoby místní komunity.

Do projektových činností se zapojilo nebo z nich jinak těžilo 376 lidí z komunity; v plánu je postupně rozšířit celkový počet účastníků projektu na 500.

Inovativním prvkem tohoto projektu je komunitní sociální práce, která je v poslední době pro svou efektivitu v zapojení účastníků do společnosti stále využívanější. Odborníků na principy a metody komunitní sociální práce v ČR přibývá. Práce s komunitou nemá nahradit individuální sociální práci, pouze ji doplnit: pozitivně ovlivňovat vztahy v místní skupině a poskytnout jejím členům možnost podílet se na hledání vlastních řešení, což jim může pomoci překonat pocit zoufalství a získat lepší představu o jejich právech a povinnostech. Více informací je na webu projektu

– https://www.esfcr.cz/projekty-opz/-/asset_publisher/ODuZumtPTtTa/content/komunitni-prace-v-osade-miru?inheritRedirect=false

- Projekt nazvaný **Záchranná síť Diecézní charity Brno** se zaměřuje na pomoc lidem, kteří zůstávají mimo sociální systém, ať už proto, že konkrétní sociální služba nepokrývá jejich specifické potřeby, nebo si ji nedokážou obstarat. Záchranná síť Charity reaguje na mezery ve veřejném sociálním systému a zaměřuje se na potřeby, které sociální systém ani ostatní instituce nezabezpečují. Charita Česká republika zjistila, že poměrně vysoký počet lidí není schopen se vypořádat s určitými problémy, ať už kvůli obtížné životní situaci, nebo absenci vhodné sociální služby. Záchranná síť je obecně určena lidem v nejtěžší situaci. V roce 2018 jsme v rámci projektu pomohli 873 lidem v akutní nouzi. Celkový počet příjemců pomoci je přitom vyšší, protože uvedený počet nezahrnuje rodinné příslušníky uživatelů sociálních služeb ani další osoby, kterým služba přímo či nepřímo pomohla. Potraviny a hmotnou pomoc jsme opakovaně vydávali

několika tisícům potřebných. Inovativnost tohoto projektu spočívá v integrovaném zajištění služeb. Vytvořili jsme síť spolupracujících institucí a organizací, která lidem v nouzi pomáhá koordinovaně. Poskytovaná pomoc je individuální, vychází z konkrétních potřeb daného příjemce (není tedy definována cílová skupina ani hlavní činnosti) a jeho situace. Více informací přinášejí tyto webové stránky:

- <https://jihlava.charita.cz/co-delame-nase-sluzby/vypis-sluzeb/zachranna-sit/>
- <https://zdar.charita.cz/nase-sluzby/chzs/>
- <https://tisnov.charita.cz/adresar/?s=charitni-zachranna-sit2>
- <https://trebic.charita.cz/nase-sluzby/charitni-zachranna-sit/>

Závěry

Přístup k některým sociálním právům zůstává problematický – zejména jde o **oblast bydlení a pomoc lidem bez domova**; jejich přístupnost a kapacita jsou nedostatečné. Hlavní problém představuje stigmatizace a nestabilita životní situace, jíž čelí především lidé bez domova, s duševním nebo fyzickým handicapem, Romové a drogově závislí a která komplikuje přístup těchto skupin k sociálním službám.

Z analýzy vybraných služeb pro sociálně vyloučené lze vyvodit následující závěry:

- **Úřady práce neposkytují individuální přístup.** Služba není koncipována tak, aby řešila klientovu specifickou situaci. Úřední postup je nepřiměřeně složitý a mnozí klienti mu nerozumějí.
- **Nabídka bydlení je pro zranitelné skupiny nedostatečná.**
- **Předškolní vzdělávání a péče jsou pro děti ze znevýhodněného prostředí,** zejména děti romského původu a děti z rodin bez stabilního bydlení, **nedostatečné a špatně dostupné.** Pokud bychom brali v úvahu i děti mladší 3 let, bylo by hodnocení situace ještě znatelně horší.
- Zdravotní služby jsou přístupné v akutních případech, ale **přístupnost dlouhodobé léčby a péče je komplikovaná.**
- **Služby lidem bez domova nestačí k pokrytí jejich potřeb.**

Podle názoru Charity jsou k řešení chudoby a sociálního vyloučení nutné politické reformy týkající se především těchto oblastí:

- **Cenová dostupnost bydlení:** Nedostupnost adekvátního bydlení je problém nejen pro sociálně vyloučené; větší či menší potíže mají i mladí lidé a rodiny, senioři nebo zaměstnanci pobírající nižší mzdu. Vláda České republiky by měla přijmout ucelený systém opatření, která by zajistila dlouhodobou udržitelnost trhu s bydlením.
- **Řešení „obchodu s chudobou“:** Předlužení chudých může pomoci snížit dostačující **nabídka sociálního bydlení a zavedení robustnějšího systému minimálního příjmu.** Je také nutné postihovat jedince i firmy, které na obchodování s chudobou participují.

Doporučení

Charita Česká republika doporučuje státním a evropským úřadům pracovat na změnách zejména v těchto oblastech:

Místní a celostátní úroveň

Doporučení 1: **Zlepšit veřejnou politiku zaměstnanosti** implementací individualizovanějšího přístupu, který bude řešit specifické potřeby lidí čelících největším překážkám pro návrat do pracovního procesu.

Posílit podpůrnou roli úřadů práce, pro klienty zjednodušit postupy a administrativu, zlepšit řízení lidských zdrojů na úřadech práce, zejména zajistit dostatečné personální kapacity a také poskytovat adekvátní školení a podporu pracovníkům, aby zvládali práci s náročnými uživateli služeb a chápali jejich specifické potřeby, zmírnit podmínky sankce vyřazení z registru a věnovat pozornost nabízeným řešením, aby byla pro uživatele služeb skutečně použitelná. Zajistit dostatečné finanční zázemí pro aktivní politiku zaměstnanosti a nastavit kritéria přístupu k službám úřadu práce tak, aby bylo reálné je splnit.

Při návrhu těchto změn se české úřady mohou inspirovat u institucí EU nebo jiných členských států, které již takové systémy mají nebo na nich rovněž pracují.

Doporučení 2: **Zlepšit dostupnost a kapacitu důstojného bydlení pro zranitelné skupiny občanů.** Zavést novou legislativu zajišťující přístupnost (sociálního) bydlení a podporu běžného i sociálního bydlení prostřednictvím sociálních služeb a poradenství jako prevence ztráty bydlení. Všechna tato opatření jsou nezbytná – stejně jako zvyšování kapacity cenově dostupného bydlení.

Pilotní programy Housing first (Bydlení především) vykazují vysokou úspěšnost tohoto přístupu jak co do přínosu podporovaným osobám a domácnostem, tak co do úspor veřejných financí.²² Na základě naší zkušenosti by se tím také zacelila řada mezer a slabin v současném sociálním systému a vznikla by řešení pro situace, na něž současný systém téměř nepamatuje.

Systém sociálního bydlení považujeme za optimální řešení bezdomovectví a mohlo by to také vést k snížení poptávky po dalších sociálních službách. Je však nutné, aby kapacity byly pružné a reagovaly na místní situaci a skutečné potřeby lidí bez domova (pokud například trpí závislostí, mají zdravotní obtíže, jsou v pokročilém věku apod.).

Některé obce se již snaží zajišťovat dostupné sociální bydlení, ale pro skutečné řešení situace je nutné zavést systém na celostátní úrovni. Současné příklady dobré praxe mohou sloužit jako dobrý model pro takový budoucí systém.

Ohledně finanční podpory výstavby sociálního bydlení považujeme za nezbytné přehodnotit kritérium přístupu k fondu výstavby tak, aby současný režim de minimis, fungující v rámci služeb všeobecného hospodářského zájmu, umožňoval obcím (a nevládním organizacím) čerpat prostředky podle jejich potřeb.

²² Ripka, Štěpán; Černá, Eliška; Kubala, Petr; Ostravská univerzita: Závěrečná evaluační zpráva projektu Rapid Re-housing (Final Report on the Rapid Re-Housing Project), https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2018/12/RRH_Zaverecna-evaluační-zprava_web.pdf.

Doporučení 3:

Zlepšit přístupnost a kapacitu zdravotních služeb zejména pro sociálně vyloučené a přístupnost služeb sociální péče pro lidi bez domova.

Česká republika potřebuje především stanovit celkovou strategii pro zajištění kvalitního a udržitelného zdravotního systému. Přesto můžeme navrhnout některá opatření, která by zlepšila přístupnost zdravotních služeb pro naše uživatele sociálních služeb a další lidi v podobné situaci:

- Vytvořit síť lékařů ochotných přijímat nové pacienty, zejména pacienty ze zranitelných skupin.
- Ověřovat důvody odmítání nových pacientů (ve veřejném zdravotnictví mohou být pacienti odmítnuti pouze z důvodů stanovených zákonem).
- Zavést a podporovat tzv. street medicine, tedy zdravotní péči v terénu.
- Zpracovat komplexní řešení problematiky sociálně-zdravotního pomezí.
- Podpořit přístupnost sociální a zdravotní péče v rámci služeb pro lidi bez domova, která bude zahrnovat i doléčení (včetně zřizování sociálních služeb a zdravotních ambulancí přidružených k zařízením pro lidi bez domova).

Doporučení 4:

Nadále zvyšovat dostupnost zařízení péče o děti, zejména pro zranitelné rodiny.

Dostupnost mateřských škol pro děti mladší tří let je v České republice nedostatečná a vede k nízkému pracovnímu zapojení matek dětí v tomto věku; tato praxe je mimo jiné kritizována v rámci Evropského semestru. Vláda aktuálně pracuje na zlepšení situace. Doporučujeme v tomto úsilí pokračovat, například formou legislativní garance místa pro děti od dvou let ve školce, dětské skupině nebo mikrojeselech.

Mají-li být tyto služby efektivní, musejí odpovídat potřebám uživatelů, včetně těch nejzranitelnějších. Proto je nutné zvýšit flexibilitu systému – například umožněním zápisu v průběhu školního roku, přizpůsobením provozní doby zařízení pracovní době rodičů atd. Rovněž doporučujeme dále podpořit (legislativně i finančně) alternativní a inkluzivní přístupy.

Doporučení 5:

Zlepšit dostatečnost a přístupnost minimálního příjmu.

Doporučujeme tyto změny systému:

- Odstranit diskriminační a represivní prvky systému (doplatek na bydlení by mohl dosahovat maximálně 80 % normativních nákladů pro nestandardní formy bydlení; zrušit bezdoplatkové zóny včetně veřejných prací a výplatu dávek ve formě stravenek).
- Nastavit výplatu dávek na adekvátní úroveň – je potřeba nová kalkulace normativních nákladů na bydlení, která bude vycházet z reálných tržních cen; zvýšit životní minimum k cenové hladině let 2019/2020, harmonizovat příspěvky s minimální mzdou, zvýšit nezabavitelnou část příjmu.
- Posílit prvky pozitivní motivace k reintegraci na trh práce a zajistit včasné vyplácení příspěvků.

Smysl by rovněž mělo zavedení celoevropské směrnice o minimálním příjmu.

²³ Policy paper Charity Česká republika: <https://www.charita.cz/res/archive/025/002885.pdf?seek=1566481752>.

Doporučení 6:**Ratifikovat revidovanou Evropskou sociální chartu.**

Česká republika je mezi posledními členskými státy EU, které ještě neratifikovaly revidovanou Evropskou sociální chartu²⁴. Charta je mezinárodní dohodou pod záštitou Rady Evropy, která garantuje široké spektrum sociálních a ekonomických práv. Těchto práv se lze dožadovat prostřednictvím procedury pro kolektivní stížnost.

Vládě České republiky doporučujeme ratifikovat revidovanou Evropskou sociální chartu a zejména přijmout její články 9 (profesní poradenství), 10 (profesní školení), 23 (sociální ochrana seniorů), 30 (ochrana před chudobou a sociálním vyloučením) a 31 (právo na bydlení), čímž by se zajistilo posílení přístupu k těmto právům.

²⁴ Rada Evropy, revidovaná Evropská sociální charta – Podpisy a ratifikace, <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/signatures-ratifications>.

Vladislavova 12
110 00 Praha 1, Česká republika
tel: +420 296 243 344
www.charita.cz